

anti-teleologische onderzoeker erkent die planmatigheid, al is ze voor hem een bijzonder kwellend raadsel. Ook zijn vraagstelling wordt er door beheerscht, zooals wel blijkt, wanneer Haeckel binnen het engere gebied der biologie als het groote, door hem eindelijk opgeloste, probleem zag: „Wie kann ein planvolles Gebäude sich selbst aufbauen ohne Bauplan und ohne Baumeister?“ ¹⁾).

Zoo is die planmatigheid zelve geen twistpunt of strijd-vraag voor ernstige natuurbeschouwers, nogmaals, zij kan gelden als het teleologisch feit. Alleen voor den een betee-kent ze *dat* de wereld naar een bepaald, voorgeweten plan is ontstaan en opgebouwd, voor den ander slechts, dat de wereld zich aan ons voodoet, *alsof* ze naar een plan is ontworpen. Het geding loopt dus niet over de orde en de regelmaat, over de wetten, over de planmatigheid van den kosmos, maar over de verklaring daarvan, over het plan.

Die verklaring is van zoo fundamenteel belang, dat zij misschien als motief zou kunnen dienen om de geschiedenis van het Westersche denken te schrijven. waarbij dan de werelddbeschouwingen zouden kunnen worden gerangschikt naar het alternatief teleologisch-ateleologisch. Hoe belangrijk zou het zijn, de Aristotelische teleologie ²⁾ te te stellen tegenover antiteleologische conceptie's als van Democritus en Empedocles, of de al te gemakkelijke afwijzing der teleologie door Spinoza tegenover de aanvaarding door Leibniz, of na te gaan hoe na Kant Hegel alle teleologie herleidt tot de dialectiek der natuurlijke redelijkheid, Schopenhauer ze gretig opneemt in zijn wils-philosophie en William Stern haar een vooraanstaande plaats toewijst in zijn personalistische wijsbegeerte.

Dergelijke beschouwingen vallen echter buiten het kader dezer studie, zij zouden bovendien niet alleen eenzijdig onderstellen een zeer speciale wijsgeerige belangstelling, maar ook anderzijds een omvattende en gedetailleerde kennis der oudere filosofieën. Hier is het voldoende vast te houden, dat tegenover de denkers, die in de orde en harmonie der natuur de uitdrukking zagen van gedachten eener alwijze intelligentie, de wonderlijke bouw en functie der organismen verklaarden door doelstelling of doelstreving, bewust of onbewust, imma-

1) Haeckel. Die Naturanschauung von Darwin, Goethe und Lamarck, bl. 10.

2) Zie hiervoor: Gomperz. Griechische Denker III, bl. 104.